

Kan litteratur kortlægges? I de senere år har forfattere og forskere i stigende grad interesseret sig for forholdet mellem litteratur og kartografi. En interesse der ved nærmere eftersyn næppe kommer som en overraskelse.

LITTERATURENS KARTOGRAFI

ANDERS ENGBERG-
PEDERSEN

LEKTOR VED INSTITUT FOR KULTURVIDENSKABER, SYDDANSK UNIVERSITET

I dag har sammenfaldet af globaliseringen og digitaliseringen skabt en hidtil uset kartografisk kultur, hvor kort af alle slags omgiver os: geografiske kort over vores umiddelbare omgivelser, politiske og militære kort over fjerne konflikter, tematiske kort over sygdom og meningsmålinger, osv.

Med et greb i lommen har vi i dag adgang til et enormt og varieret atlas over alskens fænomener. Og uden at vide det genererer vi selv en række kort og bliver selv til kort, når data fra vores rejser, indkøb og arbejdsvaner bliver indsamlet og visualiseret ved hjælp af GIS på de selvsamme kort, vi så bliver præsenteret for. Eller netop ikke får lov at kigge på.

På den baggrund undrer det ikke, at både forfattere og litteraturer er begyndt at se nærmere på kortet som et epistemologisk, politisk og æstetisk objekt. Hos meget læste forfattere som Judith Schallansky, Daniel Kehlmann og Michel Houellebecq er kortet blevet et centralt motiv, og blandt litteraturerne er interessen

også stor. Særligt inden for *Digital Humanities*. I samarbejde med teknikere bruger litteraturforskere i dag digitale kort som et nyt redskab til at få indsigt i litteraturens geografi, genreudvikling, plotstruktur og meget andet.

Forholdet mellem litteraturen og kartografien har naturligvis en længere historie. Det litterære rum, som Odysseus' fiktive rejser aftegner i Homers store epos, har man sporet tilbage til fönikiske sejlmanualer – såkaldte *periploi*. De fungerede ikke bare som et navigationsredskab, men også som et arkiv over potentielle fortællinger. Omvendt har tekster tjent som grundlag for produktionen af kartografisk materiale. I renæssancen var topografiske kort blevet mere præcise, men de kartografiske drømme overgik den praktiske formåen. I mangel på faktisk geografisk viden, tyede kartograferne ofte til et stort topografisk arkiv, der bestod af rejseskildringer, beretninger, skitser og fiktive tekster, når de skulle gengive verden i to dimensioner.

Gennem de sidste to år har jeg været primus motor på en antologi, der prøver at give et overblik over samspillet mellem litteraturen og kartografien. *Literature and Cartography: Theories, Histories, Genres* hedder den, og som titlen angiver, stiller den en række teoretiske, historiske og genre-mæssige spørgsmål: Kan litteratur overhovedet kortlægges? Hvad adskiller litterære rum og kartografiske projektioner? Hvilke historiske kontekster har skabt en dialog mellem tekst og billede? Hvordan har litteraturen forholdt sig til kortenes skiftende strategiske, epistemologiske og ideologiske formål? Hvilke narrativer gemmer sig i kortenes temporale projektioner af hypotetiske fremtidsscenerier? Og hvilke genrer er vokset frem inden for den litterære kartografi?

Når man arbejder med emnet, støder man straks på et grundlæggende problem. Vores kartografiske kultur og det store metaforiske potentiale, kortet indeholder, betyder, at snart sagt alt i dag er blevet til *maps* og *mappings*. Forskere kortlægger frejdigt, selvom hverken fænomenerne, de undersøger, eller metoden, de anvender, har det fjerneste med rumlige repræsentationer at gøre. Glidningen fra begreb til vag metafor sker umærkeligt, men uvægerligt. Det er uheldigt, da forståelsen af det materielle kort har opnået en kompleksitet, der

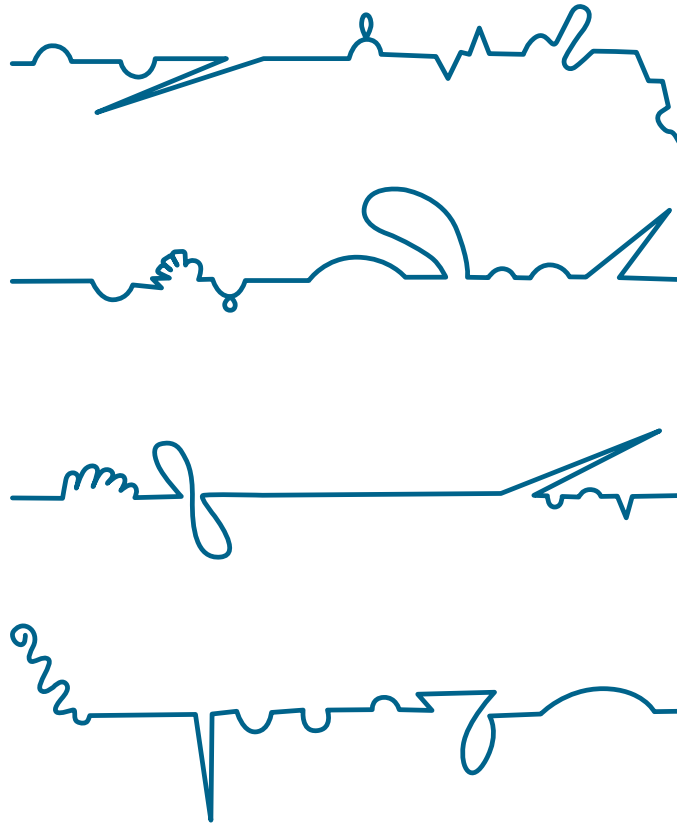
fordamper under dets forvandling til metafor. Allerede i 1989 dekonstruerede historikeren J.B. Harley kortet, da han med hjælp fra Derida og Foucault udfordrede dets forførende transparens og tilsyneladende videnskabelige objektivitet. I stedet genbeskrev han det som et kompleks af retoriske strukturer, magt og skjulte ideologier. Med andre ord har kortet for længst mistet sin uskyld.

I den udbredte metaforiske brug af kartografien inden for litteraturstudiet har man tilsyneladende glemt den indsigt. Det har man også i den mere positivistiske forståelse af kortet, der hersker i store dele af *Digital Humanities*. Som bogen viser, er der brug for en række langt mere nuancerede begreber. Kortet må igen fremmedgøres, men til det formål har netop litteraturen vist sig som et privilegeret redskab. En af de mest indflydelsesrige teorier i litteraturstudiet er den russiske tænker Viktor Sjklovskijs begreb "ostranenie," eller fremmedgørelse. For Sjklovskij er kunsten til for at forhindre den ureflekterede genkendelse. I stedet skal kunsten gøre vores perception af verden så mærkelig, at vi bliver nødt til at se på den med nye øjne. Som min antologi viser, har litterære tekster op gennem historien ikke bare inkluderet diverse kort, men også reflekteret over dem, undersøgt deres repræsenta-

La Carte de Tendre – et berømt allegorisk kort over det fiktive land Tendre. Det indgår i Madeleine de Scudéry's roman i elleve bind *Clélie* (1654-1660) og angiver stadierne på tre forskellige veje mod kærligheden. Som modpol til den politiske og militære kartografi fra perioden skaber kortet en ny og sanselig geografi over den kvindelige dyd. På grund af en vis lighed med Frankrigs geografi er *La Carte de Tendre* endda blevet læst som et kort over det feminine Frankrig. François Chauveau, (1654). Bibliothèque nationale de France.

Rentegning af Laurence Sternes kort over plottet i de første fire bind af romanen. Sterne, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* (Leipzig: Bernh. Tauchnitz June, 1849), s. 368. Syddansk Universitetsbibliotek.

tionsformer og kritiseret deres tilsyneladende atemporale orden. Omvendt har den kritik medfødt en selv-refleksion blandt forfatterne over litteraturens egne måder at repræsentere verden på.

Kollisionen af de to medier har skabt en produktiv spænding, en række friktioner hvor både litteraturen og kartografien er blevet tvunget til at stille og besvare grundlæggende spørgsmål om viden, repræsentation og rum. Det største udbytte af tætføringen af litteraturen og kartografien har derfor vist sig i den interferens og gensidige fremmedgørelse, der

opstår i dialogen mellem to beslægtede, men væsensforskellige måder at bygge en verden op på. Når Laurence Sterne i sin berømte roman *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* (1759-67) lader sin hovedperson tegne et kort over plottets digressive forløb i de første fire bind, viser hans kartografiske satire mere end noget andet selve misforholdet mellem singulariteten af et uforudsigeligt narrativs kaotiske bevægelser og den abstrakte, statiske kartografiske orden. Og netop det misforhold provokerer en række spørgsmål. For hvad gør Sternes plotkort til et kort? Signatures autoritet? Det faktum, at fortælleren insisterer på, at det er et kort? Og hvad angiver akserne? Geografiske eller emotionelle bevægelser – eller begge dele? Hvordan afviger romanens plot fra dets kartografiske repræsentation? Og kan plot, som Sternes satire synes at antyde, slet ikke visualiseres meningsfuldt i to dimensioner? Man kan finde svarene og danne sig et overblik over feltet i *Literature and Cartography: Theories, Histories, Genres*, som udkommer på MIT Press i 2017.

“Med et greb i lommen har vi i dag adgang til et enormt og varieret atlas over alskens fænomener.”